

✓ RAŠTAS

Raštas-tai tam tikra braižomųjų ženklų sistema,leidžianti perteikti mintis ir jausmus per erdvės ir laiko atstumą,fiksuoti ir išlaikyti šnekamąją kalbą.Tokios sistemos atsiradimas buvo labai reikšmingas įvykis žmonijos istorijoje.Raštas padėjo išsaugoti naujosioms kartoms praeityje sukauptą patyrimą,tautų literatūros,mokslo ir apskritai kultūros bei civilizacijos laimėjimus,atkurti išnykusių kalbų struktūrą ir senesnius egzistuojančių kalbų raidos etapus.Raštas taip pat daug prisidėjo ir tebeprisideda prie žmonių abstraktaus mąstymo plėtojimosi,mokslo ir kultūros pažangos,visuomenės nacionalinės ir politinės konsolidacijos.

Rašto atsiradimas

Kada atsirado raštas,sunku pasakyti.Tačiau nėra abejonės,kad jo atsiradimas susijęs su pirmaisiais žmonių mėginimais piešti,braižyti.O seniausi piešiniai Europoje,rasti ant uolų (urvuose ir ne urvuose),dabar priskiriami lakotarpiui tarp 20 000 ir 10 000 m.pr.m.e. Ypač daug piešinių ant uolų surasta Afrikoje,šiaurės ir pietų Amerikoje,bet jų didžioji dalis ligi šiol dar nedatuota.Vieni iš tų piešinių galėjo būti grynai estetinio pobūdžio (tam tikros puošmenos),kiti simbolizavo įvairius religinius įvaizdžius,dar kiti žymėjo daikto priklausomybę tam tikram asmeniui ar kt.Todėl tie piešiniai paprastai dar nelaikomi raštu: jie sudaro tikrai rašto priešistorę.Tačiau yra manoma,jog tikrąjį raštą sukūrė šumerų civilizacijos žmonės. Pagrindinė šumerų,o vėliau babiloniečių ir asirų rašomoji medžiaga buvo ne patogus papirusas,o minkšto molio lentelė,kurioje neįmanoma buvo dailiai rašyti.Šumerai įspausdavo rašmenis molyje nusmailintomis nendrių lazdelėmis.Todėl, jų naudojamas **dantiraštis**, palyginti su egiptiečių hieroglifais, atrodo kampuotas ir šiurkštus.

Egiptiečiai rašė dažniausiai iš dešinės į kairę, o babiloniečiai- kaip šiandien mes- iš kairės į dešinę. Rašto ženklai ir visi kiti egiptiečių ir šumerų rašto skirtumai rodo, kad abi rašto sistemos susiformavo savarankiškai, nepriklausomai viena nuo kitos, nors dantiraštis, be abejo Egipte buvo žinomas. Antrojo tūkstantmečio prieš mūsų erą viduryje dantiraštis tapo tarptautine diplomatine rašto sistema. Juo naudojosi ir Egipto faraonai, susirašinėdami su Pietvakarių Azijos karaliais, Urautu, Hetitu, Sirijos ir kt. valstybėmis.

Pagrindiniai rašto tipai

Yra žinomi trys pagrindiniai rašto tipai, istoriškai keitę vienas kitą arba egzistavę ir dabar egzistuojantys vienas greta kito. Tai piktografija, ideografija ir fonografija. Seniausias iš jų – piktografija, arba piktografinis raštas.

Piktografija- tai toks raštas, kai tam tikrais piešiniais išreiškiama kokia nors mintis, perteikiama informacija. Piktografinį raštą geriausiai yra išlaikę Amerikos indėnai (pvz., yra išlikęs 1849 m. šiuo raštu ant medžio žievės rašytas JAV prezidentui indėnų genčių laiškas, kuriame prašoma leisti tos šeimos gentims persikelti į kitą vietą ir žvejoti kituose ežeruose.)

Dabar piktografija, kaip tam tikras rašto tipas, plačiau niekur nevertojamas, nes ji nepatogi, nepraktiška. Visų pirma dėl to, kad piešineliui nupiešti reikia nemažai laiko, antra, ne visada lengva suvokti piešinėlio prasmę, pagaliau trečia – ne kiekvienas ir sugeba nupiešti suprantamesnį piešinį. Tačiau piktogramos dirbtuvių, parduotuvių, valgyklų reklamose, plakatuose ir kitur dažnai dar panaudojamos ir mūsų laikais. Piktografinio pobūdžio yra ir kai kurie kelio ženklai (pvz., žymintys posūkį, tarpukalnę, sankryžą ir kt.).

Ideografija- tai vėlesnis rašto tipas, išriedėjęs iš piktografijos, suprastinus piešinius. Tai toks raštas, kai atskiras ženklas žymi tam tikrą

sąvoką. Ideografinį raštą dar ir dabar vartoja kinai, japonai, seniau vartojo egiptiečiai, actekai, šumerai, vietnamiečiai ir kt. tautos.

Kaip is piktografinio rašto išsirutulioja ideografinis, akivaizdžiai rodo kinų rašto pavyzdys. Jame šalia dar aiškių paveikslėlių yra nemaža ir šiaip ženklų, kurie jau nebepriima daiktų ar gyvūnų. Tokie suscheminti ideografiniai ženklai dažnai vadinami hierogliofais.

Ideografijos atsiradimas buvo didelis žingsnis į priekį rašto raidoje. Ideografiniais ženklais, arba ideogramomis, buvo galima išreikšti ne tik konkrečius daiktus, bet ir abstrakčias sąvokas. Beto, ideogramas, kaip sąvokų ženklus, galėjo suprasti įvairių tam tikros kalbos tarmių ir net įvairių kalbų atstovai. Ideografinio rašto kai kurios tautos (kinai, japonai) neatsisakė dar ir mūsų laikais.

Ideografinis raštas ilgainiui gerokai keitėsi. Naujoms sąvokoms grafiškai reikšti buvo sudarinėjamos naujos ideogramos arba tos pačios visaip kombinuojamos, papildomos pridėtiniais ženklais. Be to, ilgainiui atskiriomis ideogramomis imta žymėti ne tik atskiras sąvokas ir jas reiškiančius žodžius, bet ir žodžių dalis, skiemenis. Tuo būdu jau ideografinio rašto sistemoje ėmė rasti naujo rašto tipo-fonografijos elementų.

Fonografija- toks raštas, kuriame atskiri ženklai (fonogramos) žymi jau žodžių elementus-skiemenis, fonemas. Kitaip sakant, fonografinis raštas perteikia ne mintis ar sąvokas, bet garsinę kalbos pusę, susieja grafinius ženklus su šneka. Pagal tai, ar fonograma žymi skiemenį ar fonemą, skiriamos dvi fonografinio rašto atmainos: skiemeninis, arba silabinis ir foneminis.

Senesnis ir su ideografija labiau susijęs yra skiemeninis raštas. Jau trečiame tūkstantm. pr. m. e. jį vartojo šumerai, gyvenę Mesopotamijoje, tai pat asirai-babiloniečiai. Dabar skiemeninį raštą, paveldėtą iš sanskrito, vartoja indai, etiopai, korėjiečiai ir kai kurios

kitos tautos.

Palyginti su ideografiniu, skiemėnėnis rařtas buvo ųymiai patogesnis nes juo rařant reikėjo maųiau atskirų ųenklų: skiemėnų skaičius bet kurioje kalboje yra daug kartų maųesnis negu sąvokų ir r jas reiřkiančių ųodųių skaičius. Pavyzdųiui, perteikti pagrindinėms sąvokoms kinai vartoja 5-6 tūkstančius hieroglifų, o iš viso skirtingų ųenklų kinų ideografiniame rařte priskaičiuojama net ligi 60 000. Tuo tarpu skiemėnėnio rařto sistemose paprastai būna nuo kelių deřimčių ligi maųdaug dviejų šimtų ųenklų skiemėnėms ųymėti. Ypač patogus skiemėnėnis rařtas toms kalboms, kurios turi daug vienskiemėnių ųodųių (pvz., ųumerų).

Skėmėnėnio rařto formos neretai priklausydavo ir nuo to, ant kokios medųiagos buvo rařoma. Pavyzdųiui, senovėje indai rařė ant specialiai apdirbtų palmės lapų, o ųumera, asirai-babiloniečiai ir kiti Mesopotamijos gyventojai-molinėse lentelėse, kuriose tam tikru pagaliuku išspausdavo rařto ųenklus. Kadangi tie ųenkilai turėjo kyliuko, primenantį dantį, formą, tad rařtas paprastai vadinamas kyliarařčiu, arba dantirařčiu.

Gerokai vėlesnis uų skėmėnėninį yra fonemėnis rařtas. Jis atsirado tik tai antrojo tūkstantm. pr. m. e. pabaigoje-pirmojo tūkstantm. pradųioje ir paskui plačiai paplito daugelyje pasaulio tautų. Tai toks rařtas, kuriame atskiras ųenklas (raidė) ųymi atskirą fonemą. Šio rařto tipo pradininkais daųniausiai laikomi finėkiečiai, nors dabar linkstama jį sieti ir su senovės egiptėčių rařtu, kuriame būtu ųenklų ųymėjusių atskirus priebalsius.

Alfabeto atsiradimas

Alfabetinės rařto sistemos sukūrimo nuopelnas ųiuo metu priskiriamas finėkiečiams, tačiau, kaip ir dėl daugelio kitų didųiųjų išradimų, ilgą laiką dėl to buvo ginčijamasi.

Finėkiečių alfabeto kilmę pasisekė išaiřkinti tik tai 1905 m., Sinajaus

pusiasalyje radus keletą rašto paminklų, kurių rašmenys panašūs į Egipto hieroglifus, bet turi ir savo savybių.

Rašto atsiradimas, labai pakeitė žmonių gyvenimą. Iš urvinių, jie tapo civilizuotais. Ir vis su kiekvienu žmogumi, raštas tobulėjo, lengvėjo, tapo vis suprantamesnis kitiems. Žmonės sukūrė ir pradėjo naudoti raštą, padarė didelę paslaugą mums, tiems, kurie tą raštą dabar naudoja.

Žmogus, negalėdamas savo minčių perteikti rašte, negali būti visavertis.

Rašto atsiradimas

Pradedant užrašu ant pieno pakelio ir baigiant daugiatome pasaulio istorija, raštas yra paprastas ir patogus būdas bendrauti su žmonėmis, su kuriais negalite pasikalbėti. Be to, tai tobula priemonė užfiksuoti savo mintis.

Raštas, kuriuo šiandien lengvai galime užrašyti žmogaus kalbą, atsirado, palyginti, neseniai – maždaug prieš šešis tūkstančius metų. Bet jo užuomazga pasirodė žymiai anksčiau – prieš keliasdešimt tūkstančių metų, tais žilosios senatvės amžiais, kai protingasis žmogus, mokslininkų lotyniškai vadinamas homo sapiens, sukūręs garsų kalbą, panoro savo mintis sutartiniais ženklais perduoti kitam. Be abejo, iš pradžių sutartiniai ženklai buvo natūralūs.

Piešinių raštas – tai jau tikrojo rašto pradžia. Taip sako visi raštotyrininkai.

Senovės žmonių piešiniais ir braižiniais rimtai pradėta domėtis tikrai praėjusio amžiaus viduryje. Daug ginčų sukėlė 1864 metais Prancūzijoje, La Madlen urve rastas mamuto paveikslas, išraižytas kaulinėje plokštelėje. Pažangūs mokslininkai tvirtino, kad mamuto atvaizdą sukūrė senojo akmens amžiaus žmonės, mamuto amžininkai. O biblijos šalininkai įtikinėjo, kad tuo metu, kai gyveno mamutai, Žemėje dar nebuvo žmogaus.

Raštotyrininkai piešinių raštą vadina piktografija. Žodis piktografija yra sudarytas iš lotynų kalbos žodžio piktus, kuris reiškia pieštas, dažytas, ir graikų kalbos žodžio grafo, kuris reiškia rašau, krapštau. Atskiras piktografinio rašto ženklas-piešinys vadinamas piktograma. Graikų žodis gramma reiškia raidė. Jeigu atskiras piktografinio rašto ženklas-piešinys iškirstas arba išrėžtas akmenyje, tai jis vadinamas petroglifu. Žodis petroglifas sudarytas iš graikų kalbos žodžių petra, kuris reiškia uola, akmuo, ir žodžio gliufo, kuris reiškia rėžiu, raižau. Piktograma ir petroglifas – tai susižinojimo ženklai. Jie ką nors praneša, primena, aiškina, leidžia arba draudžia.

Raštas gimė ne vienoje vietoje. Rašto sistemos nepriklausomai viena nuo kitos atsirado Viduriniuosiuose Rytuose, Kinijoje ir Centrinėje Amerikoje. Niekas tiksliai negali pasakyti, kodėl žmonės pradėjo rašyti, bet pirmuosius rašytinius ženklus tikriausiai vartojo vadai, kad pademonstruotų savo galią, ir miesto pareigūnai, surašinėdami ir skirstydami maistą bei kitus dalykus. Pavyzdžiui, Centrinėje Amerikoje raštas buvo naudojamas tik ant kareliškųjų paminklų (paminkai kapams).